

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра іноземних мов

Інститут вищої освіти НАПН України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Донбаський державний педагогічний університет
Українська асоціація когнітивної лінгвістики і поетики
Всеукраїнська асоціація з мовного тестування та оцінювання

ЯКІСНА МОВНА ОСВІТА
У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали I Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 листопада 2017 року)*



Суми
Сумський державний університет
2017

Пожар А.Б.

Київський національний лінгвістичний університет

КОНЦЕПТИ «ЧАС» І «ВІК» В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Людська особистість – незаперечний факт нашого буття і існування людини в часі – це об'єктивна реальність. У цьому сенсі особистість може бути розглянута як тимчасова характеристика. Існує яскраво виражений тісний контакт «фактора людини» і «фактора часу» в побудові мовної картини світу. Ця взаємодія знаходить відображення в категорії *віку*. Таким чином, концепт «вік» є окремим випадком концепту «час».

Концепт «вік» безпосередньо пов'язаний з концептом «час» і не мислиться без нього, так як його існування поза часом неможливо. Це пов'язано з тим, що вікові концепти (*дитинство, підлітковий вік, молодість, середній вік і старість*) представляють собою такі ментальні структури, які «інкапсулюють тимчасові ознаки» [2, 179], експліцитно або імпліцитно відображені в словниковій дефініції. Наприклад, лексема *teenager*, будучи репрезентантом концепту *підлітковий вік*, визначається в словникових дефініціях наступним чином: «*someone who is between 13 and 19 years old*».

Категорія *часу* – одна з найскладніших категорій мови. Вона багатогранна і неоднозначна. Дослідження категорії часу ведуться віддавна як з традиційних позицій (О.В. Падучева, З.Я. Тураєва, О.С. Яковлева), так і в руслі когнітології (Н.Д. Арутюнова, Т.В. Булигіна, В.І. Карасік, А.В. Кравченко, Ю.С. Степанов, О.М. Яковлева та інші).

Час пронизує все в нашому житті та в оточуючому нас світі. Поняття *часу* – універсальне, адже уявлення про циклічність *часу*, про завершеність, повторюваність циклу характерно для всіх народів світу. Воно має позамовні і позалюдські підстави, так як пов'язано з природою, з діяльністю сонця та її відображенням на землі [4, 17].

Дане розуміння *часу* пов'язує його з розумінням *віку*. Подібно до того, як пори року і часи доби неминуче і закономірно змінюються в природньому порядку, так і фази розвитку людини, що включаються в концепт *вік*, неухильно слідує один за одним і змінюють один одного (*childhood / youth – morning – spring, maturity – afternoon – summer, age – evening – autumn / winter*). Відмінність часів доби і сезонів року від фаз розвитку людини полягає в тому, що за своїм

характером перші – циклічні, а життя людини – одне, унікальне і неповторне. В цьому і полягає її цінність.

Час взаємодіє з мовою, і їхнє ставлення опосередковано. Н.Д. Арутюнова представляє кілька сфер взаємодії мови і часу. *Час* отримує ознаку лінійності. Лінійність – це той загальний параметр, який дозволяє зіставити темпоральні і просторові відносини. Лінія – просторова метафора часу. *Час*, як і предмети, рухається. Але рух часу, на відміну від механічного переміщення предметів в просторі, – безперервний, рівномірний, прямолінійний і незворотний [1, 6-8]. Рух вікового розвитку має такі ж характеристики, з єдиною відмінністю, що життя людини – кінцеве, а час не має меж. *Час* не можна зупинити. *Час* не можна повернути назад, кожна його мить – унікальна.

Внаслідок того, що *вік* належить до темпоральних аспектів дійсності, використовуються ті чи інші темпоральні компоненти (граматичні та лексичні засоби) з метою актуалізації вікового значення [1, 9-10]. Наприклад, значення вікового розвитку може передаватися як за допомогою перфектних, так і за допомогою тривалих часів, при цьому виражаючи різні значення вікового розвитку. У першому випадку – це констатація dokonаної вікової зміни, а в другому – сам процес вікового розвитку. Наприклад:

«Okay, Paul, you can trust me.» Again Paul touched his hand. "I see that I can. You've grown a whole lot older» [8, 554].

«You are growing up fast, Hank, ever since – Paul stopped» [8, 248].

Тимчасовий компонент також може бути інтегрований в семантичній структурі слова (*малюк, юнак, аксакал; a baby, a youth, an elder* – в даних прикладах використовується вікова градація). [3, 113-122].

Час – категорія «нематеріальна» і, на перший погляд, *час* відділений від людини: невидимо, нечутно, неловимо. Він не має ні запаху, ні смаку. У людини відсутній орган, здатний сприймати час. Але у людини є почуття часу. Воно породжене сприйняттям змін в світі і його життя, що відбуваються незалежно від людини і його волі (зміна сезонів року, хід часу, зміни у фізичному розвитку людини від народження до старості). Всі ці процеси здійснюються всупереч, а не за бажанням людини. Але, з іншого боку, саме людина описує зміни, що відбуваються, вона знаходиться в «точці присутності», яка ділить лінійний час на минуле, майбутнє і з'єднує їх в єдиний потік сьогодення [1].

Існує безліч моделей часу. Вони існують в повсякденній свідомості людей і актуалізуються в мові. Н.А. Потаєнко пропонує детальну градацію мовних моделей часу, які використовуються для побудови і інтерпретації висловлювань: шкала природних явищ, добова шкала, вікова шкала, циферблат, календар і подієва шкала [3, 113-122].

Існує безліч різних типологій часу. Наприклад, Едвард Холл виділяє дев'ять складових часу: біологічний, особистісний, фізичний, метафізичний, мікрочас, синхронний, священний, профанний [6, 13]. Теорія темпоральних зон Ненсі Хенлі включає суспільний час, соціальний час і особистий час [7, 44-45]. Всі вони в тій чи іншій мірі керують життям людини.

На думку Т.В. Цив'ян, тимчасові категорії вписуються в антропоцентричну картину світу. За точку відліку береться не іманентний час, а становище людини в часі. Такі тимчасові опозиції, як *світло / темрява, день / ніч*, а також концептуалізація понять *рік, вік і епоха* ґрунтуються на розумінні терміну, відпущеного людині [5, 75]. На то є об'єктивна підстава: для адекватного орієнтування в світі людині необхідно усвідомлювати себе в даний момент і в даному місці [5, 121]. І оскільки основною одиницею часу для людини є його власний вік, тобто протягом його життя від народження до смерті, то проступає тимчасовий відтінок в таких лексемах, як *немовля, дитина, юнак / дівчина, чоловік / жінка, старий / стара, наречений / наречена, чоловік / дружина, вдівець / вдова* [5, 122].

При характеристиці людини використовується одна з головних і найдавніших семантико-прагматичних опозицій *молодість / старість*. Вона реалізує уявлення про зростання і убування, силу і слабкість, початок і кінець. Зв'язок з найдавнішими, архетипними уявленнями про світ і місце людини в ньому відображає і образна складова концепту «вік». Можна виявити такі метафори, що відображають розуміння віку людьми різних культур: людське життя – річний цикл (*весна, осінь життя*), людське життя – добовий цикл (*ранок, світанок, вечір*), життя – дорога (*досягти якого-небудь віку, минуло*), вік – закритий простір (*увійти в вік, вийти з віку*), людина – рослина (*зелений, розквітати, в'янути, в самому розцвіті, в самому соку*). Це свідчить про значущість в змісті концепту «вік» глибинного, укоріненого в мовній свідомості уявлення про ізоморфізмі світу і людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. От редактора // Логический анализ языка. Язык и время. – М: Наука, 1997. – С. 5 – 17.
2. Лебедько М.Г. Время как когнитивная доминанта культуры. Сопоставление американской и русской темпоральных концептосфер. – Владивосток, 2002. – 244 с.
3. Потаенко Н.А. Время в языке // Логический анализ языка. Язык и время. – Москва: Наука, 1997. – С. 113 – 122.
4. Толстой Н.И. Времени магический круг // Логический анализ языка. Язык и время. – М: Наука, 1997 – С. 15 – 19.
5. Цивьян Т.В. Модель мира и ее лингвистические основы. Изд. 2-е, доп. – М.: КомКнига, 2005. – 280 с.
6. Hall Edward T. The Dance of Life: The Other Dimension of Time. – New York: Anchor Books, 1989. – 210 p.
7. Henley Nancy. Body Politics: Power, Sex, and Nonverbal Communication. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. – 162 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Jong E. Tapestry / Erica Jong. – New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 1989. – 554 p.

Ребрій О. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ВИРОБЛЕННЯ НАВИЧОК СИСТЕМНОГО І ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ПЕРЕКЛАДАЧІВ

На перший погляд, поняття творчості та системності суперечать одне одному, адже творчість на пересічному рівні асоціюється з натхненням, інтуїцією, нерегламентованими поривами, а системність, навпаки, – з методичністю, усвідомленістю та прорахованістю дій. Втім, аналіз на глибиннішому рівні мотивації перекладацьких рішень вказує на взаємопов'язаність цих понять, яка, за нашою *гіпотезою*, і визначає діяльнісну сутність перекладу.

Одним із парадоксів науки про переклад є те, що більшість досліджень мовознавчого гатунку насправді мають справу не з аналізом повних текстів, які вони начебто обирають за об'єкт, а з аналізом тих чи інших елементів, що входять до їхнього складу.